

ТЕМА 10. Медиите и децата

Присъствие на професионалистите в медийното пространство по случаи с деца;

Присъствие на деца в медиите

Мотивиране на общността чрез медиите

Изграждане на позитивна среда за работа с/за деца чрез медиите

Черен ПР

Развитието на масовите комуникации играе все по-важна роля в живота на хората. Те оказват влияние върху всеки отделен човек и върху ценностната система на младото поколение. Това влияние може да окаже както положително, така и отрицателно въздействие върху подрастващите. Поради тази причина е необходимо да се акцентира върху връзката между медийната среда и развитието на подрастващите в условията на бързо-развиващото се дигитално общество, чрез специален акцент върху подготовката на професионалистите, работещи с деца.

Случаите на деца, които се отразяват и обсъждат широко от медиите в последно време, изискват предприемане на мерки за закрила на децата от въвличане в дейности, които биха имали негативни последици за тяхното физическо, умствено, нравствено и социално развитие. Поради своята неопитност и стремеж към подражание на възрастните, децата са една уязвима аудитория и затова съществуват международно признати стандарти за тяхната допълнителна защита от неподходящо и/или вредно медийно съдържание.

Неслучайно законодателят в България е предвидил ежегодно Държавната агенция за закрила на детето и Съвета за електронни медии, съвместно с доставчиците на медийни услуги, да подписват Критерии за оценка на съдържание, което е неблагоприятно или създава опасност от увреждане на физическото, психическото, нравствено и/или социално развитие на децата. Този документ прецизира прилагането на законовите разпоредби по отношение на децата от страна на журналистите и радио-телевизионните оператори в страната.

Чрез чл. 16 от Конвенцията на ООН за правата на детето се гарантира правото на всяко дете да бъде защитено срещу произволна или незаконна намеса в личния му живот, семейство, дом или кореспонденция, както и срещу незаконно посегателство срещу неговата чест и репутация. Член 16 трябва да се прилага към всички деца без дискриминация. В случаите на деца, заподозрени или обвинени в нарушаване на наказателния закон, разпоредбата на чл. 16 гарантира зачитане на правото на личен живот и неразгласяване на лични данни на всички етапи на следствието и процеса. Комитетът по правата на детето в свои коментари по въпроса е заявил, че „Личният живот на детето трябва да бъде напълно защитен

на всички етапи на делото, включително по отношение на незаконни записи и възможно разгласяване от медиите“.

Чрез чл. 17 от Конвенцията за правата на детето се определя ролята на медиите: от една страна прокламира правото на всяко дете на „достъп до информация“, но включва също така задължението на държавите – страни по Конвенцията да осигурят на децата достъп до информация и материали от различни източници. Това право често се разглежда във връзка и с правото на детето на свободно изразяване (чл. 13 от Конвенцията). Първоначално, по време на съставяне на конвенцията, текстът на чл. 17 е бил замислен преди всичко като мярка за защита на детето от вредно съдържание на средствата за масова информация. След дискусии обаче, съставителите стигат до убеждението, че медиите имат и положителна роля, върху която е добре да се акцентира.

Основният принцип на Конвенцията за защита на личния живот на детето в медийния ефир е заложен и в чл. 11а, ал. 1 от Закона за закрила на детето, където е регламентирано, че „сведения и данни за дете не се разгласяват без съгласието на неговите родители или законни представители освен в случаите по чл. 7, ал. 1. Същото се отнася и за деца, с предприета мярка за закрила, като в тези случаи разгласяване на сведения и данни се осъществява само с изричното становище на органа, предприел мярката за закрила, а именно – Дирекция „Социално подпомагане“. Мерките за закрила, по смисъла на Закона за закрила на детето изброени в чл. 4, ал. 1, могат да бъдат: настаняване на детето в семейство на близки или роднини; в приемно семейство; в услуги от резидентен тип – такива са Център за настаняване от семеен тип, Кризисен център и др.; специализирани институции – например Дом за деца, лишени от родителска грижа. Когато детето е навършило 14 години, се взема и неговото съгласие за разгласяване на сведения и данни.

Сведения и данни за личността на дете, съгласно §1, т. 2 от Допълнителните разпоредби на Закона за закрила на детето представлява всяка информация за детето по смисъла на Закона за защита на личните данни. Съгласно чл. 2 на същия, лични данни са всяка информация, отнасяща се до физическо лице, което е идентифицирано или може да бъде идентифицирано пряко или непряко чрез идентификационен номер или чрез един или повече специфични признаци. В Закона за защита на личните данни е дадена легална дефиниция на „специфични признаци“ - такива, свързани с физическа, физиологична, генетична, психическа, психологическа, икономическа, културна, социална или друга идентичност на лицето, като тук се включва и образът на дете, възпроизведен върху всякакъв носител.

Съветът за електронни медии и Държавната агенция за закрила на детето, на основание чл. 32, ал. 5 от Закона за радиото и телевизията, разработват критерии за оценка на съдържание, което е неблагоприятно или създава опасност от увреждане на физическото, психическото, нравственото и/или социалното развитие на децата. Критериите се приемат, изменят и допълват от Съвета за

електронни медии, съгласувано с Държавната агенция за закрила на детето. Въпреки съществуването на критериите за оценка на съдържание, което е неблагоприятно или създава опасност от увреждане на физическото, психическото, нравствено и/или социално развитие на децата, и разбирането на по-голямата част от журналистическата и медийна общност, че децата са специфична група, която се нуждае от допълнителна защита, твърде често при отразяване на конкретни случаи на деца в медиите тези правила се нарушават. В този смисъл, органите за закрила на детето трябва да предприемат синхронизирани мерки, които да гарантират, че в различни медийни прояви деца не могат да бъдат идентифицирани (особено когато се отнася за случаи на насилие върху деца или конфликтни семейни отношения), поради риска от повторна виктимизация, стигматизация, трудно предвидими негативни последици в дългосрочен ефект върху развитието на детето и създаване на негативни нагласи по отношение на детето включително при неизяснени обстоятелства, предмет на съдебно разследване. Това в пълна сила е валидно както за децата, които са жертви на насилие или злоупотреба, но също така и за децата, за които се предполага, че са извършили насилие, противообществена проява, престъпление.

Критериите като общ административен акт преминават и на съдебен контрол, в резултат на което съдебната инстанция се произнася относно тяхната законосъобразност, което също е една гаранция за тяхната значимост и издържаност.

С цел въвеждане на добрите европейски практики в България и отразяване на промените в медийната среда и развитието на подрастващите в условията на бързоразвиващото се дигитално общество през 2017 г. се направиха промени на Критериите, залегнали в Споразумение за пръв път от 2011 г. В резултат на успешното съдействие между регулаторните органи – СЕМ и ДАЗД, организацията на доставчиците на медийни услуги – АБРО, обществените медии – БНТ и БНР се постигна въвеждане на единни саморегулаторни мерки и уеднаквяване на практиките на телевизионните оператори, с които да обозначават съдържание, неблагоприятно за различните възрастови групи от детската аудитория.

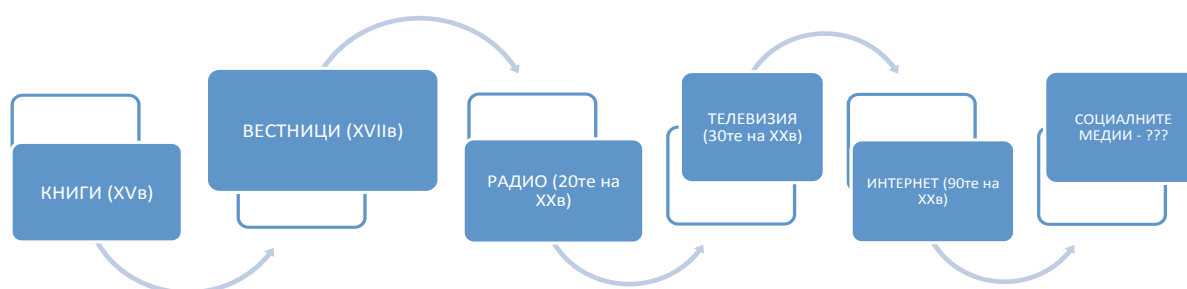
В заседанието на работната група, участие взе и едно дете, което е представител на Съвета на децата, за да бъде защитен принципа, че нищо не може да бъде предназначено за децата без участието на самите деца, без да бъде взето предвид тяхното мнение по въпроси, които ги касаят.

Благодарение на направените промени на аудиторията се предоставя един допълнителен сигнал за неблагоприятно съдържание, който да помогне на родителите да предпазят децата от неподходящо съдържание. Измененията задължават доставчиците на медийни услуги преди началото на предаванията и след всяко прекъсване да излъчват предупредителен текст за родителски контрол, както и да позиционират на екран пиктограма (визуален предупредителен знак), която указва възрастовата група, за която даденото

предаване не е подходящо. Пиктограмата се появява след началото на предаването, както и след всяко прекъсване и престоива на екран в рамките на не по-малко от 60 секунди.

ИСТОРИЧЕСКА разходка

В обществото се формира тезата, че основна роля за формиране на представите на детето и неговата социализация има семейството и училището. Въпреки това все по-често ни се налага да констатираме, че се появяват много мощни регулатори, като медиите. Към тези традиционни медии е необходимо да добавим и влиянието на такива нови медии, като Интернет и мобилните комуникации. Именно развитието на тези технологии оказват силно влияние върху процеса на оформяне на децата като личности. Съвременните аудиовизуални структури въздействат върху светогледа, ценностната система, стереотипите и моделите на поведение на подрастващите.

Според проучване, направено от Австралийската педиатрична асоциация (www.technews.bg, 13.10.2015 г., „Децата – не повече от 2 часа пред екрана!“), за деца до 16-годишна възраст допустимата норма пред екрана е до два часа на ден. Изследването също така сочи, че поради промени в потребителските навици и неограничения достъп до електронни устройства, на 45 % от децата до 8-годишна възраст и близо 80 % от децата до 16-годишна възраст надвишават многократно допустимото време. Това несъмнено повлиява негативно върху тяхното развитие както физическо, така и емоционално.

В България, статистиката показва, че българските деца прекарват средно около 3 – 4 часа дневно пред телевизора или пред компютъра или общо около 25,7 часа седмично, което поставя нашата страна на първо място в Европа. В резултат на това можем да забележим колко е нараснало времето, което прекарват децата в медийната среда и също така как се променя културата на общуване и

начина на живот чрез постоянната интернет свързаност и невероятните възможности, които дават съвременните технологии.

Според данни, представени от Националния статистически институт намаляват излъчваните телевизионни предавания за деца и младежи. През 2016 г. регистрираните и лицензирани български телевизионни оператори са излъчили програми с обща продължителност 783 472 часа, от които детските предавания са 12 391 часа, а младежките – 5739 часа: т.е. относителният дял както на детските, така и на младежките предавания е относително нисък.

Таблица 1: Телевизионни предавания по вид за периода 2011 – 2016 г.

Година	Общо предавания	Детски предавания	Относителен дял на детските предавания	Младежки предавания	Относителен дял на младежките предавания
2011 г.	683 127	15 793	2,31%	2820	0,41%
2012 г.	732 731	9499	1,30%	3895	0,53%
2013 г.	716 466	21 782	3,04%	4312	0,60%
2014 г.	773 256	18 882	2,44%	3657	0,47%
2015 г.	731 207	14 724	2,01%	3613	0,49%
2016 г.	783 472	12 391	1,58%	5739	0,73%

Източник: НСИ

В българското медийно законодателство закрилата на малолетните и непълнолетните е принцип, произтичащ от чл. 17, ал. 3 на Закона за радиото и телевизията. Съобразно закона се забранява излъчването на насилие и порнография. Съществуват европейски документи, които се опитват да стандартизират начините на представяне на насилие в медиите:

- Излъчване на предварителни предупреждения към аудиторията, когато ще бъдат показвани сцени на насилие;
- Приемане на кодекси с правила, определящи отговорността на редакторите и журналистите;
- Приемане на вътрешни правилници във всяка медия – собствени стандарти и критерии.

Кадрите с насилие са актуална тема в изследователските разработки още в началото на формирането на телевизията като медиен феномен. Главната дилема около, която авторите спорят е: стимулира ли насилието, показано по телевизията, агресивността на зрителите или то не играе съществена роля върху тяхното поведение. Тези изследвания показват, че до 18-годишна възраст децата и юношите гледат над 200 000 сцени на насилие на телевизионния екран. Като един съществен недостатък на тези изследвания можем да споменем, че те все още не са включили сцените на насилие, агресия и други, които „постъпват“ в детското съзнание през мобилните комуникации.

Ленърд Бърковиц през 1962 г. свързва отпадането на психичните задръжки и междуличностната агресия с насилието от телевизионния екран (Berkowitz, L., Aggressiveness. Physical Description, McGraw Hill, New York, 1962). Гай Къмбърбач (Cumberbatch, G., Media Violence: Research Evidence and Policy Implications, Council of Europe, Strasbourg, 1995) изработва доклад по поръчка на Съвета на Европа, посветен именно на насилието в медиите. В този доклад той посочва, че в над три четвърти от разработките се намира пряка връзка между показваните от малкия екран престъпления и агресията в реалния живот. Таненбаум и Цилман са представители на изследователите, които подкрепят това мнение и намират, че прекаленото гледане на телевизия изобщо (не само на програми с насилие) има негативен ефект върху цялата аудитория. Следователно, според тях, се стига до стимулиране на агресията чрез психичната възбуда по време на възприемане на телевизионното зрелище (Tannenbaum, P., Zillman, D., Emotional Arousal The Facilitation of Aggression Through Communication. Vol. 8, Academic Press, New York, 1975, pp. 149 – 192.). Те обясняват раздорите на децата с родителите, конфликтите в училище и стълкновенията на улицата именно с предозираното телевизионно гледане.

Има и автори, които не подкрепят това мнение. Според тях насилието, показвано по телевизията, влияе върху усилването на агресивността само у онези индивиди, които са предразположени към антисоциално поведение. Същевременно тези изследователи принизяват ролята на медиите като важна причина за появата на въпросното предразположение.

По отношение на децата, експертите формират мнения, които могат да бъдат групирани в три насоки:

1. Насилието, показвано по телевизията, може да подтикне детето при създадени подходящи обстоятелства в реалността да имитира видяното на екрана;
2. Показваното по телевизията насилие може да отблъсне детето от прибягване към агресивни действия в живота;
3. Предозираното телевизионно насилие може да накара детето да остане индиферентно към престъпността в заобикалящия го реален свят и да се примири с нея.

Отговорността на родителите да се информират и да контролират достъпа на деца до програми и приложения, когато преценят, че това се налага, остава неизменна. Същественият недостатък на подобна мярка е, когато родителите не реагират ако има сигнализация за защита на непълнолетните и малолетните.

Развитието както на традиционните медии, така и на такива нови медии, като Интернет и мобилните комуникации не могат да не оставят своя

отпечатък върху развитието на подрастващото поколение. Именно тук се намесва и ролята на училището, родителите, държавните институции, неправителствените организации и други институции да подготвят малолетните и непълнолетни деца да се ориентират в посланията, с които медиите ежедневно ги снабдяват. Пред нас стоят въпросите защо детското присъствие в медиите е толкова сложно, трудно, диалогично, провокирано, санкционирано или желано. Дали присъствието на дете на телевизионния екран е само повдигане на зрителския интерес или е възможност за стимулиране на таланта на едно дете, за утвърждаване на личността на младия човек и за акумулиране на полу-добри практики.

Именно с цел защита на най-добрия интерес на детето в случай на медийно отразяване на случаи на насилие „от“ и „върху“ деца, през 2017 г. ДАЗД подготвя съвместно с Министерство на образованието и науката препоръки към училищните директори:

- На територията на училището и прилежащите му части журналистите и представители на медиите подлежат на пропускателен режим какъвто се прилага и за всички останали граждани;
- Да се предвидят мерки за ограничаване на практиката, когато при интервюиране на деца, техните родители и персонал на учебното заведение в кадъра попадат случайно преминаващи деца (напр. да се избягва дворното пространство на училището, коридори, общ план на класната стая и др.);
- Директорът, представители на училищното ръководство и преподаватели да не разгласяват лични данни на децата, които представляват обект на журналистическия интерес и/или разследване. Данните трябва да са обобщени за клас, възраст, пол, а не конкретни, защото в малките населени места тази информация може да се окаже достатъчна за разпознаваемост на децата и може да бъде предпоставка за оказване на психологически натиск, стигматизация и вторична виктимизация;
- Да се има предвид, че Директорът на училището не е законен представител на детето и в този смисъл не може да дава на журналиста или представителя на медиите разрешение от свое име да снима или да интервюира дете, това може да направи само законният представител на детето. Информираното съгласие на родителя или настойника следва да е формализирано в писмена декларация по чл. 11а, ал. 1 от Закона за закрила на детето за всяко дете поотделно и за всеки конкретен случай на поскано разпространение на лични данни на дете. Когато родители на детето са двама - взема се информирано съгласие от двамата родители. В случаите, когато детето е навършило 14 години задължително се търси и трябва да е налице и неговото писмено лично съгласие - декларация по чл. 11а, ал. 3 от Закона за закрила на детето. Получаването на информирано съгласие от родителя и/или законния представител е ангажимент на лицето/институцията, която желае да разпространява сведения и данни за детето;
- В случай на медиен интерес, Директорът на училището или отговорното лице е препоръчително да се съобразят със субординацията и сроковете, посочени в Заповед № РД09-1722/27.02.2017 г. на Министъра на образованието и науката,

както и да съгласуват евентуално медийно участие на представител на образователната институция с дирекция „Връзки с обществеността“ на МОН;

Проф. Нели Огнянова (www.luboslovie.bg, 31.01.2014 г., „Нели Огнянова – Медиите са такива, каквото е обществото“) определя медиите като „такива, каквото е състоянието на обществото“ и поради това задача на различните институции е да анализират, да търсят партньорства, да се обучават и да се развиват съобразно изискванията и динамиката на времето, в което живеем. В тази връзка, основните цели на професионалистите могат да се обобщят до:

1. Обединяване на усилията на страните за осигуряването на ефективна система за взаимодействие, с цел гарантиране спазването на правата на децата и предотвратяването на участието на деца в предавания или други програмни елементи, които са неблагоприятни или създават опасност от увреждане на физическото, психическото, нравственото и/или социалното развитие на децата, както и възприемането от деца на такива предавания или други програмни елементи;
2. Постигане на синхрон/съгласие по прилагания подход;
3. Изясняване и разпределяне на правата, задълженията, процедурите и подходите на страните

Основните правила за комуникиране на информацията за деца в медиите, често се представят от специалистите като „Правилата на петте „К“:

КОЙ комуникира

КАКВО казва

КОМУ го казва

КОГО използва

КАКЪВ ефект постига

Правилата са обединени от мисията максимален обем коректна информация да бъде представен по най-ясен и достъпен начин за аудиторията, към която е насочен, за най-кратко време. Професионалната етика изисква отговор на всяко запитване и предложение. Некомпетентността създава недоверие, за това адекватността и качеството на информацията и избягването на излишната информация са основна препоръка в медийните изяви. Същевременно се препоръчва „рамкирането на информацията“ - очертаване на границите на определената ситуация, изтъкване на определени моменти и подценяване/пренебрегване на други, чрез което да се реализира и своеобразен контрол върху информационния поток.

Определянето на подходящ комуникационен канал и взаимодействието с компетентен комуникатор подчертават необятността на дигиталния свят – най-вече като предизвикателство пред професионалистите, работещи с деца, в изпълнението на ангажиментите по закрила на висшия интерес на детето. Отворена тема за професионалистите остава поставянето на акцент върху развитие на възможностите за повишаване на безопасността на децата в интернет пространството и в медиите. Разкриването на възможности за това е основно предизвикателство пред работещите с деца и работещите в медийните среди. Практиците препоръчват създаване и популяризиране на безплатни приложения за мобилни устройства, даващи възможност за родителски контроли и ограничаващи неблагоприятните въздействия на дигиталната среда върху децата; обучение на педагози; дигитализиране на образователния процес; подготвяне на деца да обучават деца; създаване на кибер-скауты и други.

Дигиталната необятност, от друга страна, повдига въпросите за „Черния ПР“ с деца. Черният ПР се създава за да влияе отрицателно върху редица събития. Използва се, за да развали дадена представа за някоя институция или дадена публична личност с цел обръщане на общественото мнение от положително в отрицателно. Черният ПР може да бъде анонимен и с ясен зложелател, бидейки средство за конкурентна борба. Добър повод за негативен ПР на конкурент могат да бъдат собствените му стратегии за развитие. Възможните ползи могат да бъдат материални, от обществено значение или психологически и емоционални. Когато са материални ползи от страна на зложелателя, биват полезни единствено и само на него. Когато са от обществено значение биват положителни, ако чрез тях се помогне за развитие. Един от най-приемливите варианти на негативния ПР обслужва създаването на нечий положителен публичен образ. Изтъкват се качества, които конкурентът няма, без това да се споменава. По-недостоеен и по-пряк (често юридически недосегаем) е практикувания похват – използване на чуждици с неутрално или положително значение. Свидетелските показания са едни от най-неетичните похвати и на позитивния, и на негативния ПР, особено в случаи, в които има намесено дете. Отрицателната публичност, засягаща суверенитета на цяла гилдия, може да бъде определена не като негативен, а като много черен ПР. Изследователи твърдят, че черният ПР предимно нови лоши резултати за този, който го ползва и в чиято полза е бил използван, в опит да подчертаят силата на информацията и медиите по посока позитивна мотивираност, подобряване на обществения имидж, насочване към позитивен продукт и други.

Фокусът на академичната мисъл върху необходимостта от специално внимание на професионалистите към променената среда на възпитание на децата - а именно „мулти медийната“ среда, е очакван и необходим. Активният дебат за формулиране на предложения за развитие на традиционните медии (телевизия, видео) и нови (интернет базирани и социални мрежи) така, че да се подпомогне реализирането на най-добрия интерес на детето и идентифицирането на

проблемните зони на журналистическия подход при етично отразяване на въпроси, свързани с децата и формулирането на насоки за действие тепърва ще бъде разгръщан.

Грижата за децата и възможностите, които им създаваме за развитие са движещата сила, която ни подтиква да идентифицираме проблемите, да очертаваме перспективите и да търсим практически решения. Медиите са гласа на политиката за деца пред децата и тяхното обичайно обкръжение. Те винаги са били и ще продължават да бъдат връзката на професионалните среди с обществото: каналът, чрез който се дава шанс да се разшири обсега и да достигнем до повече граждани, за да бъдем полезни, адекватни, навременни.

Начинът, по който медиите представят или дори пренебрегват децата, може да повлияе върху решенията, вземани в тяхно име, и върху нагласите на останалата част от обществото към тях. Медиите често представят децата само като безгласни „жертви“ или „невинни същества“. Като предоставят на децата и младите хора възможности да говорят от свое име – за своите надежди и страхове, за своите постижения и за въздействието на поведението на възрастните върху техния живот – журналистите напомнят на обществото, че децата заслужават уважение и зачитане като пълноправни човешки същества.

В тази връзка допринасянето за обогатяване на научната практика и общественения дебат по проблемите, засягащи педагогическите, философските, правните и етични аспекти на отразяването на децата в медиите и намирането на ефективни решения за осигуряване на адекватна правна защита на интересите на децата при съвременната медийна среда е задача пред всеки професионалист, работещ с деца.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Закон за закрила на детето
2. Закона за радиото и телевизията
3. Критериите за оценка на съдържание, което е неблагоприятно или създава опасност от увреждане на физическото, психическото, нравствено и/или социално развитие на децата
4. Кънева, О., Влиянието на съвременните медии върху децата: състояние, проблеми и регулация, Сборник с доклади „Децата и медиите“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018
5. Конвенцията за правата на детето
6. Berkowitz, L., Aggressiveness. Physical Description, McGraw Hill, New York, 1962;
7. Cumberbatch, G., Media Violence: Research Evidence and Policy Implications, Council of Europe, Strasbourg, 1995;
8. Tannenbaum, P., Zillman, D., Emotional Arousal The Facilitation of Aggression Through Communication. Vol. 8, Academic Press, New York, 1975, pp. 149 – 192.

9. Ангелов, Б. Медийна и комуникативна компетентност. София, Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2007. 2. Ангелов, Б. Педагогически аспекти на масовата комуникация. София, Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2005.
10. Ангелов, Б. Педагогически аспекти на масовата комуникация. София, Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2005.
11. Михайлова 2008: Михайлова, К. Алтернативи за защита на детската телевизионна аудитория в рамката на медийната регулация. В: сп. „Икономически алтернативи“, бр. 6, 2008, с. 139-153
12. Райчева, Л., Медийният свят на българското дете, СЕМ, Информационен бюлетин, бр. 2/2006, с. 32
13. www.technews.bg
14. Chambers, Stanley, et al., We're in Print: The whole story by kids for kids, GRAPEs, New York, 1996
15. von Feilitzen, Cecilia and Catharina Bucht, Outlooks on Children and Media, Yearbook 2001, Nordicom, ISBN 91-88471-09-1, Sweden, 2001
16. von Feilitzen, Cecilia and Ulla Carlsson (eds.), Promote or Protect? Perspectives on media literacy and media regulations, Yearbook 2003, ISBN 91-89471-23-7, Nordicom, Sweden, 2003
17. Gigli, Susan, Children, Youth and Media Around the World: An overview of trends and issues, InterMedia and UNICEF, 2004
18. Shuey, Elissa, Young People in the Media: A review of young people's participation in the media in UNICEF projects for the East Asia and Pacific region, UNICEF EAPRO, Bangkok, 2004
19. UNICEF, The Media and Children's Rights: A resource for journalists by journalists, UNICEF and MediaWise, UK, 2005